

Instruktion för växtpressning – hur man samlar växter och belägger sina fynd (för avancerade växtsamlare)

Denna instruktion är avsedd för dig som behöver kunna pressa växter i stor skala eller aktivt vill samla material till de offentliga herbariernas samlingar. Här ges tips på hur man kan förenkla arbetet när man behöver pressa stora mängder växter t.ex. under inventeringar eller insamlingsresor. Instruktionen avslutas med information om vilka växter vi har störst behov av att samla och bevara i våra offentliga herbarier och botaniska museer. Allra sist finner du ett avsnitt om hur man samlar och bevarar mossor, lavar och svampar.

Vad skall jag pressa?

I det nästföljande listas de växter som det är mest angeläget att samla in till våra offentliga herbarier. Arter som aldrig tidigare påträffats i ett visst land eller landskap/provins är det naturligtvis också alltid viktigt att dokumentera. I stora delar av norra Sverige har det hittills samlats så lite växter att i princip alla väldokumenterade insamlingar därifrån är mycket värdefulla. Samla alltså gärna även vanliga arter om du befinner dig i Norrlands inland!

Hur skall jag pressa?

När man skall pressa stora mängder växter och kanske måste göra det under fältmässiga förhållanden tillkommer en del problem. Eftersom man knappast i efterhand kan komma ihåg var man samlat varje enskild växt måste varje insamling eller lokal förseres med ett nummer som man skriver på lakanen och i en anteckningsbok eller ett protokoll där alla detaljer kring fyndet antecknas. Frystejp, små vita pappersetiketter på bomullssnöre eller förnumrerade plastpåsar kan användas för att märka upp och hålla ordning på växterna mellan det att man samlat dem och det att man lägger dem i pressen.

Om buntarna med växter och papper som skall pressas blir tjocka blir de lätt ojämna så att trycket i pressen blir ojämnt. För att undvika detta bör man lägga skivor av något styvare material (plywood eller wellpapp) mellan varje bunt i pressen och de enskilda buntarna bör inte vara tjockare än två decimeter. Om man delar upp växterna i buntar på detta vis är det fullt möjligt att stoppa in upp till en meter växter och papper i en traditionell växtpress, men skall man pressa sådana mängder är det i regel smidigare att använda flera växtpressar.

När man skall pressa stora mängder växter på kort tid är det ofta svårt att få gråpapperna att hinna torka ordentligt mellan bytena. Har man tillgång till ett torkskåp är detta förstås optimalt för ändamålet, men annars gäller det att breda ut gråpapperna på en så varm och välventilerad plats som möjligt. Att hänga upp gråpapperna på tvättlinor inomhus är effektivt men tidsödande. Kan man breda ut gråpapperna på solvarm asfalt så torkar de på ett fåtal minuter och man hinner knappast mer än breda ut dem förrän man kan samla ihop dem igen, men de måste i så fall vaktas noga så att de inte blåser bort. Lugna och soliga somrardagar kan parkeringsplatser till sommarstängda skolor vara optimala platser för gråpapperstorkning!

BILD: En mycket välfylld växtpress med buntar med hundratals växter i tidningar mellan gråpapper, mellanlagrade av wellpappskivor för att jämna ut trycket, lastad på en säckakärra för att underlätta transporten.

Att placera en värmefläkt/kupévärmare så att den blåser på växtpressen kan påskynda torkningen, särskilt om man lagt rikligt med wellpapp mellan växtbuntarna i pressen, men man måste vara mycket försiktig så att det inte blir så varmt eller dammigt att anordningen fattar eld. Naturligtvis går det även att placera hela pressen i ett torkskåp om man har tillgång till ett sådant. Det är dock inte självklart att högre temperatur leder till ett bättre pressresultat för samtidigt som en högre temperatur leder till att växterna torkar snabbare så leder det till att de ruttnar och förstörs snabbare. Står pressen varmt måste man alltså byta gråpapper oftare än om den står svalare. Vilken temperatur som är optimal varierar mellan olika växter och tvärt emot vad man kanske kan tro så är det främst när man skall pressa tunna och snabbtorkande växter som "varmpressning" kan vara att föredra. Med 40°C och täta byten av gråpapper kan sådana växter fås att torka på mindre än ett dygn, medan tjocka och saftiga växter ofta hinner börja ruttna innan de hunnit torka om temperaturen är hög. Om man har tillgång till torkskåp och skall pressa stora mängder växter kan däremot en torkanordning speciellt anpassad till torkskåpet vara att föredra framför en traditionell växtpress. I en sådan torkanordning placeras varje lakan med en växt i mellan skivor av wellpapp och wellpappslagren orienteras sedan så att torkskåpets värmefläkt blåser rakt in i wellpappens luftkanaler. Spännremmar kan användas för att pressa ihop wellpappslagren och hålla växterna på plats. Med en sådan torkanordning kan man klara sig helt utan gråpapper och pappersbyten, men det kan krävas lite ingenjörskonst och övning för att få till en optimal konstruktion, rätt temperatur och tid för ett perfekt resultat.

BILD: En enkel anordning för pressning av växter mellan wellpappskivor i ett torkskåp kan snabba upp processen betydligt, men om temperaturen blir för hög, luftcirkulationen för dålig eller trycket på pressen för lågt kan hela samlingen snabbt spolieras varför en sådan anordning bör provas noga innan den används i större skala.

Hur hanterar jag mitt torra belägg?

Vid montering av växter för större herbarier skall man förutom papprets, limmets och skriftens kvalité tänka på att:

- Sprida ut växten på arket på ett estetiskt och "naturligt" vis. Om möjligt se till så att både fram- och baksida av t.ex. blad och blommor syns. Undvik att lägga växtdelar långt ut mot arkets hörn.
- Inte använda bredare pappersremсор än nödvändigt (2–3 mm räcker i de flesta fall, endast för mycket tjocka grenar kan det behövas bredare remсор). Undvik om möjligt att klistra remсор rakt över blommor. Se till så att alla delar sitter fast och inte "flaxar" om man lyfter eller vänder arket, men använd inte fler remсор än nödvändigt.
- Stoppa eventuella lösa växtdelar (frön, blomblad eller annat som lossnat) i ett litet papperskonvolut som limmas fast på arket.
- Limma fast "huvudetiketten" längs ena kanten, om möjligt i arkets nedre högra hörn. Övriga etiketter ("det.-lappar") limmas fast där de får plats på arket, men helst nära huvudetiketten. Var mycket noga med att alla etiketter och lappar med anteckningar limmas fast på rätt ark!

Vilka växter behöver samlas till de offentliga herbarierna?

Lunds Botaniska Museum (herbarium LD) är i princip intresserat av att ta emot allt herbariematerial som är väl bevarat och etiketterat, men beroende på vad som redan finns i våra samlingar är vissa arter och geografiska områden mer intressanta och värdefulla än andra. Situationen är ungefär densamma vid landet övriga offentliga herbarier.

Eftersom de flesta som samlar växter gör det med motivet att dokumentera förekomster av mycket sällsynta arter och/eller för att få hjälp att identifiera särskilt svåridentifierade växter är sådana växter kraftigt överrepresenterade i herbariernas samlingar. Även material av vanliga växter behövs dock, bl.a. för att kunna studera arternas variation i olika delar av landet. Därför är samlingar som innehåller vanliga växter från delar av landet där få samlat växter ofta av större värde än samlingar av ovanliga växter från redan väldokumenterade områden.

Geografiskt så är material från Skåne, Blekinge, Stockholmstrakten och området kring Åre och Abisko minst intressant eftersom vi redan har mycket omfattande samlingar därifrån. Övriga Götaland och södra Svealand är också väl dokumenterade, men de flesta insamlingar därifrån är gamla varför nya insamlingar som dokumenterar den flora som finns i dag är mycket välkomna. För norra Svealand och hela Norrland gäller att det främst är från enstaka välbesökta orter/lokaler som det finns mycket insamlat material. Ytterligare insamlingar i mindre välbesökta och glesare befolkade trakter, inklusive vanliga arter, är mycket angelägna.

Eftersom merparten av de offentliga herbariernas samlingar är från perioden 1880–1940 är många växter som blivit vanliga i landet först efter mitten av 1900-talet mycket dåligt representerade. Detsamma gäller för en del arter som tidigare ansetts oproblematiske och ointressanta men för vilka modern forskning visat att det finns obeskriven variation och kanske även mer än en art i landet. Nedan listas exempel på arter och släkten av vilka vi är särskilt angelägna att få nya insamlingar.

Barrträd

- Alla barrträd, särskilt odlade och förvildade arter.

Enhjärtbladiga

- Tidlösor, *Colchicum* spp.
- Dagliljor, *Hemerocallis* spp..
- Irisar, *Iris* spp., särskilt förvildade trädgårdsarter.
- Brandlilja, *Lilum bulbiferum* och dess släktingar.
- Narcisser, *Narcissus* spp.
- Rysk blåstjärna, *Othocallis siberica*.
- Porslinshyacint, *Puschkinia scilloides*.
- Tulpaner, *Tulipa* spp.

Tvåhjärtbladiga

- Stormhattar, *Aconitum* spp.
- Höstanemon, *Anemone huphensis* och dess närmsta släktingar.
- Aklejor, *Aquilegia* spp.

- Plymspireor, *Aruncus* spp.
- Häckberberis, *Berberis thunbergii*.
- Häckkaragan, *Caragana arborescens*.
- Åkertistel, *Cirsium arvense*.
- Harris, *Cytisus scoparius*.
- Tokar, *Dasiphora* spp., särskilt förvildade former av "ölandstok".
- Fingerborgsblomma, *Digitalis purpurea*.
- Vintergäckar, *Eranthis* spp.
- Parksmultron, *Fragaria moschata* och dess närmsta släktingar.
- Lokor, *Heracleum* spp.
- Hesperis, *Hesperis matronalis*.
- Kärleksörter, *Hylotelephium* spp.
- Jättebalsamin, *Impatiens glandulifera*.
- Äkta kaprifol, *Lonicera caprifolium* och andra förvildade arter av släktet.
- Lupiner, *Lupinus* spp.
- Praktlysing, *Lysimachia punctata*.
- Mahonior, *Mahonia* spp.
- Aplar, *Malus* spp.
- Näckrosor, *Nymphaea* spp. och *Nuphar* spp., särskilt utplanterade/förvildade "röda näckrosor".
- Jättevallmo/orientvallmo, *Papaver setiferum/orientale*.
- Fetblad, *Phedimus* spp.
- Päronsläktet, *Pyrus* spp.
- Vresros, *Rosa rugosa*.
- Höstfibbla, *Scorzoneroides autumnalis*.
- Kanadensiskt gullris, *Solidago canadensis*
- Rönnspireor, *Sorbaria* spp.
- Snöbär, *Symporicarpos albus*.
- Höstastrar, *Symphotrichum* spp.
- Syrener, *Syringa* spp.
- Lindar, *Tilia* spp.
- Brännässla/skogsnässla/fjällnässla, *Urtica dioica* s. lat.
- Strandveronika, *Veronica longifolia*.

Kort om insamling av kryptogamer

Mossor, lavar och svampar kan inte hanteras på riktigt samma vis som kärlväxter, men är minst lika viktiga att samla och dokumentera. Mossor, busklavar, större bladlavar och större svampar bör torkas under lätt press (1–3 kg), men traditionella växtpressar ger för stort tryck och gråppapper förstörs snabbt av blöta kryptogamer. Mossor och busklavar pressas därför lämpligast mellan vanliga tidningar ovanpå vilka man lagt en styv skiva och några böcker eller motsvarande tyngder. Mossor och lavar torkar i regel mycket snabbt och är på så sätt lättare att hantera än kärlväxter. Skrymmande kryptogamer som är torra redan vid insamling kan vid hemkomsten återfuktas lätt (bara så mycket att de blir formabara) och sedan torkas på ovan angivna vis. För att få svampar att torka är det däremot ofta nödvändigt med ett torkskåp eller en värmefläkt. Mindre svampar kan torkas direkt i torkskåp eller på en tidning ovanpå ett element utan att pressas medan större svampar bör plattas till under lätt press. För den som samlar

och torkar svamp finns en separat detaljerad beskrivning av förfandet som pdf på Botaniska Museets hemsida. Skorplavar finns det i regel ingen anledning att pressa, men det är viktigt att de torkar snabbt, annars kan de mögla.

Torra kryptogamer förvaras i papperskonvolut som kan vikas av vanligt kopieringspapper. Viktigt är att etiketten med alla uppgifter kring insamlingen fästes på den sida från vilket konvolutet öppnas. Mossor och busk- och bladlavar förvaras ofta lösa inne i konvoluten. De kan även pressas inne i konvoluten, men om de är mycket fuktiga kan konvoluten bli missfärgade vid pressningen varför tidningspapper är att föredra. Torra svampar förvaras bäst i återförslutningsbara plastpåsar som läggs inne i papperskonvoluten, detta för att de inte ska suga åt sig fukt från luften och mögla och för att de inte ska ätas upp av skadeinsekter. För skorplavar som samlas fastsittande på sitt substrat kan det vara bra att limma fast substratet med trälim på en styv pappskiva vilken sedan läggs i papperskonvolutet. För svampar och lavar som är mycket sköra i torrt tillstånd kan det vara nödvändigt att lägga dem i små pappaskar (typ tändsticksaskar) eller madrassera med stötdämpande material (t.ex. dambindor) inne i konvoluten. Lavar och mossor samlade på sand eller lös jord kan med fördel sänkas ned i ett bad av trälim i en liten ask för att binda sanden och jorden. De riskerar annars att smulas sönder under förvaringen. Limmet ska dock inte nå så högt att själva laven blir dränkt i lim. I konvoluten med lavar bör man också ha någon form av skydd mellan laven och konvolutpappret, annars skaver pappret ofta på laven, alternativt så förstörs konvolutet av hårda och vassa delar av stenen/träbiten som laven sitter på. Det fungera bra med cellstoff eller något skikt av ett mjukare toapapper.

BILD: *Mossor i etiketterade konvolut.*